

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA 2 (P2)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2012

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 70

Memorandamo ona o na le maqephe a 24.

TATAISO HO BATSHWAYI:

- Maamong ao motshwayi a fumanang mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, motshwayi a tshwaye feela karabo ya pele.
- Haeba mohlalobuwa a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona ho Karolo ya D (ho Puo ya Tlatsetso ya Pele), motshwayi a tshwaye feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Maamong ao mohlalobuwa a nehelaneng ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse mme ya bobedi yona e nepahetse, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele e latelang.
- Ha dikarabo di nomorilwe ka tsela e fosahetseng, motshwayi a tshwaye a ipapisitse ka memorandamo.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o amang moelelo, motshwayi a fosise karabo e jwalo, empa haeba mopeleto o sa ame moelelo karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse.
- *Mofuta wa potso tse telele* (ya moqoqo): Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase (kgutshwane) ho palo ya mantswe e behilweng, motshwayi a se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a ipehile boemong bo bobele. Athe haeba moqoqo o le molelele haholo, motshwayi a tshwaye ho feta moedi wa palo ya mantswe a behilweng ka mantswe a 50 (*mongolo o ngolwang ka ho takalatsa*), mme a se tswele pele ho tshwaya karolo e latelang moo.
- *Mofuta wa dipotso tse kgutshwane*: Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a puo a supang qotso (di-a-bulwa-le di-kwalwa) moo a lokelang ho qotsa, motshwayi a se behe kotlo.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlalobuwa, a abele mohlalobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho lekanyetsa nehelano ya mohlalobuwa. Motshwayi o lokela ho sebedisa ruburiki e leqepheng le latelang bakeng sa ho aba matshwao. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho bekga mosebetsi (nehelano) wa mohlalobuwa ka ho o beha kgatong e itseng (Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 7) ruburiking. Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso, mme tlhaloso e itshetlehile makgetheng ana a mabedi e leng, **DIKAHARE le SEBOPEHO LE PUO**. Motshwayi a ele hloko hore kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, tlhaloso ya yona e lokela ho tsamaelana le mosebetsi (ditaba) wa mohlalobuwa ya lekanyetswang. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

Tshebediso ya Puo

Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.

Mohlahlobuwa a abelwe matshwao tjena bakeng sa puo:

- ha mohlahlobuwa a sa hlahisa makgabane/dihlomo/dibetsa ho hang **(0)**, ha a abelwe letshwao ho hang bakeng sa puo
- ha mohlahlobuwa a hlahisitse sehloomo/sebetsa se le seng **(1)** a abelwe letshwao le le leng **(1)** bakeng sa puo
- ha mohlahlobuwa a hlahisitse dihlomo/dibetsa tse pedi **(2)** a abelwe matshwao a mabedi **(2)** bakeng sa puo
- ha mohlahlobuwa a hlahisitse dihlomo/dibetsa tse thara **(3) kapa ho feta**, a abelwe matshwao a mane **(4)** bakeng sa puo.

Ha mohlahlobuwa a hlahisitse makgabane a fetang a mararo (3) motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao (✓) dintlheng karabong yohle moo mohlahlobuwa a fositseng teng motshwayi a bontshe ka letshwao (X).

Dintlha tse tadingwang	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	6	Dik. =
Puo	4	P:=

Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le **selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo**. Le ha nehelano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho lekanyetsa nehelano ya mohlahlobuwa. Motshwayi o lokela ho sebedisa ruburiki e leqephele le latelang bakeng sa ho aba matshwao. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho bekga mosebetsi (nehelano) wa mohlahlobuwa ka ho o beha kgatong e itseng (kgato ya 1 ho isa kgatong ya 7) ruburiking. Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso, mme tlhaloso e itshetlehile makgetheng a mabedi e leng dikahare le tshebediso ya puo. Motshwayi a ele hloko hore kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, tlhaloso ya yona e lokela ho tsamaellana le mosebetsi (ditaba) wa mohlahlobuwa ya lekanyetswang. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe. Motshwayi a ele hloko hore makgetha ana a mabedi a hokahantswe, mme a lokela ho nkuwa e le ntho e le nngwe(ho ya ka ruburiki) ho lekanyetswa moqoqo wa mohlahlobuwa.

Qetellong ha motshwayi a se a nehelana ka matshwao a sebedise senotlolo sena se latelang ho bontsha kabo ya hae ya matshwao:

Dintlha tse tadingwang	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	25	Dik. =
Sebopeho le Puo	10	S/P =
Matshwao ohle	35	

KAROLO YA A, B LE YA C: RUBRIKI YA HO LEKANYETSA MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) PALENG LE TSHWANTSHISONG– PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

Makgetha a ho lekanyetsa	Kgato ya 7 E babatsehang	Kgato ya 6 Phihlello e kgabane	Kgato ya 5 Phihlello e ntle	Kgato ya 4 Phihlello e mahareng	Kgato ya 3 Phihlello e fofo	Kgato ya 2 Karolwana feela	Kgato ya 1 Ha ho phihlello
	80%–100%	70%–79%	60%–69%	50–59%	40–49%	30–39%	0–29%
DIKAHARE: - Kutlwisiso ya potso/ sehlooho; botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), le kutlwisiso e tebileng ya sengolwa.	- Sehlooho se hlahoswa ka botebo, dintlha tsohle di utullutswe ka botlalo. - Tshekatsheko ke e babatsehang: o tshheheta ditaba tsa hae ka dintlha tsa mofuta e fapaneng ho tswa bukeng. - Tshekatsheko ya hae e paka kutlwisiso e tebileng ya potso le ya mofuta ona wa sengolwa.	- Sehlooho se hlahoswa ka bokgabane, dintlha tsohle di utullutswe ka tekano. - Tshekatsheko e hlahisitswe ka botlalo; o nehelana ka dintlha tsa mofuta e fapaneng, mme di tshhehetswa ho tswa bukeng. - Tshekatsheko ya hae e paka le ho supa kutlwisiso e kgabane ya potso le ya mofuta ona wa sengolwa.	- Sehlooho se hlahoswa ka tsela e supang kutlwisiso, mme dintlha di utullutswe hantle. - Tshekatsheko e hlahisitswe ka tsela e batlang e anetse; empa tse ding tsa dintlha di haellwa ke sefutho se hlokehang bakeng sa ho matlafatsa moelelo. - Tshekatsheko ya hae e na le bopaki bo itseng bo supang kutlwisiso ya potso le ya mofuta ona wa sengolwa.	- Sehlooho se hlahositswe ka tsela e kgotsofatsang le ha e se dintlha tsohle tse utullutsweng ka botlalo. - Tshekatsheko e hlahisitswe ka tsela e batlang e kgotsofatsa; mona le mane ho hlahisitswe dintlha tse ntle bakeng sa ho matlafatsa moelelo. - Dintlha boholo di tshheditswe le ha bopaki e se bo kgodisang hakaalo ka nako tsohle; ho bonahala a na le kutlwisiso ya motheo ya sengolwa sena.	- Ho etswa boiteko bo mahareng ba ho hlahosa sehlooho; dikarabo tsa hae ke tse tlwaelehileng feela. - Tshekatsheko e supa kutlwisiso e haellang ya potso; ditaba tsa hae ha di kgodise hakaalo; tshehetso ke e seng kae feela ho tswa sengolweng. - Tshekatsheko ya hae e na le bopaki bo supang a se na kutlwisiso ya motheo ya mofuta ona wa sengolwa mmoho le ya potso.	- Sehlooho se hlahoswa ka tsela e bontshang kutlwisiso e fokolang haholo. - Tshekatsheko e na le kgaello e kgolo; dibakeng tse ding ho na le phetapheto ya dintlha ha tse ding di tswile lekoteng. - Tshekatsheko e bontsha kutlwisiso e sa tebang; mme nqa tse ding ho na le ditlhaloso tse fosahetseng.	- Karabo ya hae e tsamaelana hanyane le potso, le ha di sa utlwisisohe kapa di tswile lekoteng. - Tshekatsheko e supa boiteko bo fokolang ba ho araba potso. Dintlha tse seng kae tse nepahetseng ha di a tshhehetswa ho tswa sengolweng. - Ho entswe boiteko bo fokolang ba ho araba potso. Tse ding tse mmalwa tse nepahetseng ha di a tshhehetswa ho tswa sengolweng.
MATSHWAO A 25	20–25	17½–19½	15–17	12½–14½	10–12	7½–9½	0–7

Makgetha a ho lekanyetsa	Kgato ya 7 E babatsehang	Kgato ya 6 Phihlello e kgabane	Kgato ya 5 Phihlello e ntle	Kgato ya 4 Phihlello e mahareng	Kgato ya 3 Phihlello e fofo	Kgato ya 2 Karolwana feela	Kgato ya 1 Ha ho phihlello
	80%–100%	70%–79%	60%–69%	50–59%	40–49%	30–39%	0–29%
SEBOPEHO LE PUO: - Sebopeho, tlhophiso ya mehopollo le nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehalo tse sebedisitsweng temeng.	- Sebopeho se totobatsa kgokahano e babatsehang; tsela eo a tshetlehang dintlha ka yona e paka kutlwisiso e tebileng ya sehlooho. - Selelekela le qetelo di bopilwe ka tsela e babatsehang; ditaba di bopilwe ka bohlae mme di lebisisa tlhahisong ya moelelo o toma mme o kgodisang. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di sutisitse, mme di phehisa tlhahisong ya moelelo o nepahetseng.	- Sebopeho sa moqoqo ke se setle; selelekela le qetelo di hlahisitswe ka bokgabane, mme di paka kutlwisiso e anetseng. - Tshekatsheko ke e hlahisitsweng ka bokgabane, mme e tshhehetswa ka mabaka a utlwahalang ho tswa sengolweng se botsitsweng. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di loketse sepheo, mme di phehisitse tlhahisong ya nehelano e ntle.	- Sebopeho sa moqoqo se a utlwisisaha; dintlha tsa hae di a dumellana. Momahano e hlahella selelekeng, qetelong le dite-maneng tse itseng. - Tshekatsheko e hlahisitswe ka tsela e ntle, mme dintlha tsa hae di hlahisitswe ka tsela e utlwisisehang ho tswa sengolweng se botsitsweng. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele boholo di hlahella nehelanong di sebedisitswe ka tsela e nepahetseng.	- Ho na le bopaki bo seng bokae bo supang hore sebopeho sa moqoqo selatetswe ka tshwanelo; Boholo popeho ya ditemana e nepahetse. - Tshekatsheko ya hae e hlahisa kgaello e totobetseng sebopehong sa moqoqo; ho bonahala tlhalohanyo le kgokahano di haella haholo moqoqong wa hae. - Ho hlahella diphoso tse seng kae tsa puo, athe sehalo le setaele di batla di nepahetse. O haellwa ke tlhalohanyo le kgokahano.	- Sebopeho se bontsha diphoso tse entsweng moralong; nehelano ya dintlha ha e utlwahale, ha e bope tlhalohanyo. Diratswana di fosahetse. - Tshekatsheko ya hae e hlahiswa ka tsela e supang kgaello, mme dintlha tsa hae ha di a behwa ka tatellano e lebisang popong ya tlhalohanyo e phethahetseng. - Diphoso tsa puo di bonahala ka bongata. Tshebediso ya sehalo le setaele ha e a etswa ho tadimilwe maikemisetsa.	- Sebopeho ha se a ralwa ka tshwanelo, mme se nyotobetsa moelelo. Diratswana le tsona ke tse fosahetseng. - Tshekatsheko e hlahiswa ka bofokodi bo boholo. Dintlha di hlahiswa ka tsela e fokolang, mme le ditaba tsa hae ha di na tlhalohanyo ya letho. - Tshebediso ya puo le setaele di hlahella di fosahetse haholo hoo karabelo yohle e fosahalang.	- Ha ho bopaki ba letho bo bontshang hore moqoqo o ngotswe ho tadimilwe sebopeho. Ha ho diratswana kapa kgokahano. - Ho boima ho ka bona boiteko bo etswang ba ho araba potso tshekatshekong ya hae. Karabo ya hae ha o ke ke wa utlwisisa se hlahiswang; ha ho tlhalohanyo ya letho. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele, boholo ba nehelano yohle di hlahella di sebedisitswe ka tsela e fosahetseng haholo.
MATSHWAO A 10	8–10	7–7½	6–6½	5–5½	4–4½	3–3½	0–2½

Qetellong ha motshwayi a se a nehelana ka matshwao a sebedise senotlolo sena se latelang ho bontsha kabo ya hae ya matshwao:

Dintlha tse tadingwang	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	25	Dik. =
Sebopeho le Puo	10	S/P =
Matshwao ohle	35	

KAROLO YA A: PADI/NOBELE**POTSO YA 1: MAHLALE A KOPANE LEKWA – DN Katsie****Nako****Selelekela**

Nako paleng e bolela mehla eo diketsahalo di etsahetseng ka yona. Dintho di ngata ka hara pale tse totobatsang mehla ya diketsahalo. Tsena ke dintho tse kang disebediswa, meaparo le dipalangwang.

Mmele

- Nako ya diketsahalo paleng ena, e utlwahala e le ya mehleng e tlileng pele ho selemo sa 1994 naheng ena ya rona. A mang a mabitso a sebedisitsweng, a nnetefatsa ntlha ena. Ke hona mehleng eo moo porofensi ya Kgauteng, e neng e le karolo ya se neng se tsejwa ka lebitso la Teransefala.
- Leha mehla ena ya diketsahalo e le ya kgale jwalo, feela ha se ya bokgalekgale ba mehleng ya ditshomo. Mehleng eo tswelopele ya sekwalejwale, e ne e se e ntse e le teng leha feela sekgahla sa yona, se ne se sa tshwane le sa kajeno.

Tse ding tsa diketsahalo tse nnetefatsang nako paleng ya rona, ke tse latelang:

- Bophelo ba baphetwa ba sehlooho, bo bontsha nako ena hantle. Mananyetsa ke Moforeisetata. O iphelela mapolasing ka ho tsoma le ho alosa. Tswelopele e kalo ha e so fihle mona.
- Sekgukguni yena ke Moteransefala (Mokgauteng). O tswa Pimville eo e leng le leng la makeishene a Kgauteng. Mona tlhalefo le tswelopele di feta tsa habo Mananyetsa. Mona ho na le ditekesi tseo ho etwang ka tsona.
- Tsela eo ba qhekellanang ka yona e bontsha nako. Moteransefala o qhekella ka thipa ya lepolanka e tlotsitsweng ka ferefe. Thipa e ne e le sesebediswa sa makeisheneng mehleng eo. Athe Moforeisetata yena, o qhekella ka mahe a dinotshi a tshetsweng ka hara boleke. Mehleng ena sekgahla sa tswelopele se a fapana porofensing tsena tse pedi. Foreisetata ho iketlilwe ho sa tsongwa.
- Ka mora moo, ba etsa qeto ya ho ya qhekella mofumahadi wa morena Ramoroko. Mehleng eo, metseng ya mapolasi ho ne ho so be le ditekesi tse nkang batho. Ka hoo ba itsamela ka maoto ho ya moreneng.
- Mananyetsa ha a se a fumane tjhelete ka boqhekanyetsi, o siya Sekgukguni lebitleng la morena. O a mo thobela mme o tsamaya sebaka se selelele ka maoto.
- Koppies moo, ho na le seteishene sa terene. Ho sebediswa terene maetong a malelele. Sena ke sesupo sa hore mehla ena ha se ya ditshomong jwalo kaha re boletse qalong.
- Hona mehleng ena mabenkele a se a le teng hona moo tikolohong ya boMananyetsa. Re bona Sekgukguni a kena lebenkeleng, a reka dieta tseo a tla tjheha Mananyetsa ka tsona.
- Tshwaetso kapa kgahlamelo ya bophelo ba makeisheneng e se e fihlile le mapolasing. Sekgukguni ha a fihla ha Mananyetsa, ho itswe Mananyetsa o ile moo ho rekiswang jwala teng. Ruri mehla ena ha se ya ditshomong!

- Sekgukguni ha a se a kgonne ho utswa tjhelete ha Mananyetsa, o tshwara terene o leba ha habo Pimville.
- Mananyetsa ha a mo sala morao, le yena o tshwara terene Koppies. Mona Kgauteng bophelo bo potlakile, ho tswetswe pele ho sebediswa ditekesi. Ha a fihla Kgauteng, o kena tekosing e mo isang ha Mananyetsa.
- O fumana ho thwe Mananyetsa ha a yo o ile ha mme Mmasekala, jwaleng kapa hona thaveneng.

Phethelo

Jwale re a lemoha hore diketsahalo le disebediswa di nnetefatsa mehla ya diketsahalo terameng ena.

[35]

ELA HLOKO: Sena ke tataiso feela. Motshwayi a bale karabo ya mohlahlobuwa

KAPA

POTSO YA 2: MAHLALE A KOPANE LEKWA – DN Katsie

- 2.1 - Ha Ramoroko/Tseleng moo a neng a qeta ho qhekanyetsa Mananyetsa mokotla ✓ (1)
- O ile a hlolwa ke boroko ebile a ipatela Mananyetsa. ✓ (1)
- 2.2 Ka sepheo sa ho qhekanyetsa/phelephanyetsa motswalle wa hae Mananyetsa. ✓✓ (2)
- 2.3 Borokgong ba lekwa ✓ (1)
- 2.4 Hobane o ile tshoha hore e se be tjhelete e ile. ✓✓ (2)
- 2.5 Botle: - Ba ile ba dumellana ho sebetsa mmoho hore ba tsebe ho iphedisa. Qetellong ba ile na arolelana tjhelete eo ba neng ba e - qhekanyeditse mofumahadi wa morena Ramoroko. ✓✓ (E le NNGWE feela.) (2)
- Bobe: - Ba ile ba rera bonokwane ba ho ya qhekanyetsa mofumahadi bokgothokgotho ba tjhelete. ✓✓ (2)
- 2.6 Mananyetsa a iketsa ngaka, a ya batla 'tefo' ho Mofumahadi ✓ ha Sekgukguni yena a ile kena lebitleng, a iketsa mofu✓, a fana ka taelo hore Mananyetsa a leshwe tjhelete eo a e batlilweng. ✓ (3)
- 2.7 2.7.1 Mafosi: Ke Mananyetsa ya ileng a balehela Koppies, e seng Sekgukguni. ✓✓ (2)
- 2.7.2 Nnete: E ne e le modisana kahoo o ne a tsoma a kgona ho fumana matlalo ao a diphoofolo ✓✓ (2)
- 2.7.3 Mafosi: Hobane e ne e le tefo ya lemo tse pedi. ✓✓ (2)

- 2.8 Tikolohong ya mahaeng/Mapolasing. ✓ Ha Ramoroko,/polasing ha Mananyetsa, Koppies. ✓✓ (3)
- 2.9 Ya meharo ya inahanelang boyena. ✓✓ (2)
- 2.10 Boipuiso, ✓ Se re bontsha seo mophetwa a se nahanang/boikemisetso ba mophetwa./Se re totobaletsa semelo sa mophetwa✓✓. (3)
- 2.11 Bobedi Mananyetsa le Sekgukguni✓, Hobane Diketsahalo tsa pale di itshetlehile ka bona. ✓✓ (1)
(2)
- 2.12 O e phethetse hantle, hobane Mananyetsa le Sekgukguni ba ile ba utlwana hore ba a lekana ka bohlahe, ke kahoo ba ileng ba arolelana tjhelete. ✓✓ (2)
- 2.13 Re mo qenehele✓ hobane o lekile ho hana le ho batla bopaki empa ba mo hlotse ho le jwalo. ✓ (2)
[35]

KAPA

POTSO YA 3: *BOSWEU BA LEHLWA* – Sello Moroe

Selelekela

Nako/mehla ya diketsahalo paleng ena, e nyallana le diketsahalo tsa yona. Ditaba tsa mongodi ke tsa mehla ya jwale, ya bophelo bo tswetseng pele. Dintlha tse kang moaparo, tlwaelo ya ho phela, mmimo, boithabiso le tse ding di re thusa ho nka qeto ya hore diketsahalo paleng ke tsa mehleng ya jwale.

Mmele

Pale ena e itshupa ho tloha qalong hore ke ya mehla ya jwale. Dintlha tse latelang di tiisa sena:

- **Sekolo:** Bana ba iswa dikolong. Ho ithutwa dithuto tse kang Senyesemane le Dipalo. Mesuwe e meng ya bona ke e tswang mafatsheng a mang, e leng ntho e tlwaelehileng mehleng ena.
- **Moaparo:** Dinakong tsena tseo pale e etsahalang ka tsona, ho aparwa moaparo wa sejwalejwale: mehla mokete wa sekolo, Hlomi o ne a apere hantle, borikgwe bo bosweu, sekipa se sesehla, kepisi e ntsho le kausu tse ntsho tsa matsoho, kausu e tshweu ka otong le leng le e ntsho ka ho le leng, a bile a rwetse dieta tsa motjeko. Tsena tsohle e leng diaparo tsa feshene tsa tantsheng. Moriri a o lokisitse eka wa Manikro.
- Ha a teana le Botjha ka tereneng ba leba Pitoria (Tshwane) Hlomi, o hlokomela hore ngwanana eo o apere diaparo tse kgahlang tsa mehleng ya kajeno mme ebile o nka hamonate haholo.
- **Dipalangwa/Disebediswa:** Ho sebediswa ditekesi, terene le makoloi ho ya dibakeng tse fapaneng. Hlomi o ile a sebedisa sehatisamantswe e le bopaki ba puisano ya Firi le Mmadito.

- **Boithabiso/Mekete:** Hlomi le Lerato ba mamela mmino wa direkoto tsa sekgowa, tse mamelwang matsatsing ana le mehleng ena, o buwang ka tsa lerato. Matsatsi a Keresemese a ketekwa ke metswalle le ba leloko mmoho. Sekolo sa boHlomi se keteka dilemo tse 40 mme ho etswa mokete wa semetletsahadi moo baithuti ba etsang diterama, motantsho le tse ding. Tsela ya boithabiso le kamoo ho ketekwang kateng e paka hantle hore dinako ke tsa jwale. Ba etsetsa Hlomi le Lerato mokete wa ho ba lebohisa ha ba pasitse hantle sekolong. Mekete ya mofuta ona ke tlwaelo nakong tsa jwale.
- **Molao le toka:** Sepolesa se bonahala se etsa mosebetsi wa sona. Nakong ya diketsahalo tsa pale ena, re hlokomela hore dinyewe ha di dulelwe moreneng empa batho ba a tshwarisana. Batswadi ba Lerato ba letsetsa sepolesa se ileng sa ya kwalla Firi le Mmadito teronkong. Lerato ha a ilo beleha, o ya sepetlele moo Hlomi a ileng a tla mmona. Ketso ena ke e atisang ho etsahala mehleng ena, moo bontate ba yang sepetlele pele motswetse a kgutlela lapeng a behwa setswetse ke batho ba bomme.
- **Dikamano/Marato:** Batswadi ba nakong tsa jwale ba kenakena ditabeng tsa marato a bana. Mma Lerato o mema Hlomi ho tla ja le bona dijo tsa motshehare. Batswadi ba Lerato ba etsatsa Hlomi mofao ha a ya yunivesiting, ba be ba mo felehetsa ka koloi ya bona ho ya seteisheneng.

Phethelo/Qetelo

Mehlaleng e ka hodimo ho hlakile hore mongodi o ngotse pale ena mehleng ena ya tswelopele. Tsela eo pale e qadileng ho ya fihla qetellong e a kgodisa hore diketsahalo ke tsa mehleng ya sejwalejwale moo batho ba seng ba tswetse pele bophelong.

ELA HLOKO: Sena ke tataiso feela. Motshwayi a bale karabo ya mohlahlobuwa ka hloko mme a abe matshwao ho ya ka ruburiki. [35]

KAPA

POTSO YA 4: *BOSWEU BA LEHLWA* – Sello Moroe

4.1	Hlomi le Lerato ba ne ba tshwanela ho arohana. √	(1)
4.2	Firi, √ o ne a batla ho hapa Lerato. √√	(3)
4.3	Mosuwehlooho Diphapang. √	(1)
4.4	Ditlhare tsa ngaka di ne di sebetsa ho fetola maikutlo a Lerato. √√	(2)
4.5	Lerato o ditlhong ebile o ne a sa ka a ikatametsa bahlankaneng ha Botjha yena a se ditlhong, o potlakile, o se a ikatametsa ho Hlomi le pele a mo hlokomela. √√	(2)
4.6	- Hlomi le Lerato ba ile ba boela ba ratana hape jwalo ka pele./ - Batswadi ba Lerato ba ile ba fumana nnete ya se neng se baka kgohlano pakeng tsa Lerato le Hlomi. √√	(2)

- 4.7 Hore lerato la hae le Lerato le theilwe hodima tlhompho/botshepehi. √√
(Dikarabo tse fapaneng tsa baithuti di elwe hloko.) (2)
- 4.8 4.8.1 B/Dineo √ (1)
- 4.8.2 C/Hlomi √ (1)
- 4.9 Tikolohong ya makeisheneng √√ (2)
- 4.10 4.10.1 Nnete. Lerato o ile a hlokahala ha a qeta ho pepa Sweubalehlwa. √√ (2)
- 4.10.2 Mafosi. Hlomi o ile a nyala Dineo. √√ (2)
- 4.11 Ke kgohlano e ka ntle. √. Hlomi o ne a se a qabana le Lerato ka baka la Firi. √√ (3)
- 4.12 - Ya bohlae: √√ Sekolong o ile a tswa ka matshwao a phahameng le yunivesiting o pasitse hantle. √√
- Ya nang le ponelopele: √√ O ile a bona kapele hore ho teng seo Firi a se etsang ho kopanya Lerato hlooho. √√
- Ya tsebang ho tiisetsa le ho itshwara: √√ Ha a ka a potlakela ho tsebisa ntata Lerato ka bothata ba bona ho fihlela a fumana bopaki. √√
(Ntlha e le NNGWE feela.) (4)
- 4.13 Ho ne ho le bohlokwa hobane ba ne ba kgathatsehile, ba batla ho tseba sesosa sa phetoho eo ba neng ba e bona ho Lerato le Hlomi. √√ (2)
- 4.14 Ke Hlomi. √ Pale e buwa ka dikamano tsa hae le baphetwa ba bang ho tloha qalong ho ya pheletsong ya yona. √√ (3)
- 4.15 - E a kgolweha. Hlomi o ne a tla kgutlela ho Dineo hobane o ne a eso nyalwe mme o ne a ile a tsebisa Hlomi hore o tla mo rata ho ya ho ile.
- Ha e kgolwehe. Hlomi o se a ile a phoqa Dineo ka makgetlo mme a kgetha ho phela le Lerato bophelo ba hae bohle ho fihlela ba kgaohangwa ke lefu. √√
(Motshwayi a ele hloko dikarabo tsa bahlahlobuwa.) (2)

[35]**KAPA**

POTSO YA 5: *SEHLEKEHLEKE SA DEIDRO* – VT Masima

Nako/mehla ya diketsahalo

Dintho di ngata ka hara pale ena tse totobatsang mehla ya diketsahalo. Tsena ke dintho tse kang disebediswa, meaparo, dipalangwang j.j. Paleng ena ya rona re lemoha hore diketsahalo ke tsa mehleng ena ya kajeno, mehla ya thekenoloji eo ho yona tsohle di etsuwang ho potlakilwe, ho habilwe nako.

Mmele

Tse ding tsa diketsahalo tse nnetefatsang nako paleng ya rona, ke tse latelang:

- Hona kgaolong e qalang feela, re kopana le Chikano a ntse a potoloha sehlekehleke ka helikopotara. Sepalangwang sena ke sesupo sa hore diketsahalo tsa pale ha se tsa mehleng ya kgale empa ya kajeno moo dintho di tswetseng pele.
- Kopanong ya pele ya Bana ba Phiri, mobishopo Biala o ile a thunya monna wa Botswana ka pene, e ileng ya ntsha motsu o kang nale o ileng wa itsetela molaleng wa monna eo. Pene ena ke sebetsa se totobatsang thekenoloji ya maemo a phahameng.
- Mohla mokete wa sehopotso sa boipuso ba Basotho, mopresidente Monnafeela o ile a keteka le bahlomphehi ba dinaha tse ding hoteleng ya Rondalia. Mehla ya dihotele ke yona ya kajeno.
- Kaha diketsahalo ke tsa mehleng ya kajeno, ha ho makatse he ho bona Monnafeela a tshellwa sethethefatsi senong mme a robala boroko. A fihla a kwetelwa eka mokopu feela. Ho phaphama do!
- Makoloi a lebelo le tsona dihelikopotara ke dipalangwang tsa mehla ena. Re bona dikoloi tsena di sebediswa ke dikebekwa tse bitswang Bana ba Phiri, ho potlakisetsa Monnafeela helikopotareng e neng e se e eme ka yena feela. Ntle le ketsahalong ena, re fumana hore ona makoloi a sebediswa haholo ho phetha merero e fapaneng paleng ena.
- Le kwana Botswana dinokwane tse neng di romelletswe ke Ramaqiti ho fenetha Chikano, di ne di sebedisa dikoloi tse lebelo haholo.
- Kopanong ya Chikano le Zero, Zero o ile a mo tsebisa hore tlhapikepe (sapomarine) e bitswang Thakadi e nyametse. Thakadi e nyamela jwalo e jere moqeqeko wa diqhomane tsa yutleleya. Na ebe ho ka ba le ya ka reng disapomarine le diqhomane tsa nyutleleya, ha se dibetsa tsa kajeno?
- Pusanong eo ya bona, moatemirale Makhanda, Zero, o ile a re Chikano a iphumanele se nowang ka sehatsetsing hona ka ofising ya hae. Le mona ho ntse ho totobala ka botlalo hore diketsahalo tsa pale ena ke tsa mehleng ya kajeno.
- Thomong ya Zero, Chikano o ile a tshwara sefofane se ileng sa mmeha Namibiya, moo a ileng a fihlela hoteleng ya Riwenzoni. Maeto a nkuwa ka tsona dipalangwang tsa kajeno.
- Ke hona mona Namibiya motseng wa Oshakati, moo re bonang mofuta o mong wa sethethefatsi se sebediswa. Amanda o ne a batla ho hlaba Chikano ka nalete e nang le sethethefatsi se setala tjena. Sethethefatsi seo se ne se tla thethefatsa Chikano matla hore a tshwarwe ke mahlahana a Bana ba Phiri.
- Dithunya di qhoma kgafetsa paleng ena. Hona moo Oshakati, Amanda o ile a nesetswa sefako sa dikulo ke mahlahana a Bana ba Phiri. Dinokwane tse neng di batla ho romela Chikano badimong kwana Botswana, le tsona di ile tsa mo butswela ka lethathama la dikulo.

- Bongata ba dipuisano bo etswa ka mehala/difonofono, e leng tsona disebediswa tsa dikgokahano mehleng ena. Zero o ne a ile a bua le Amanda ka mohala hore a tle a hlophisetse Chikano tse loketseng, tseo a neng a tla di sebedisakwana Botswana. Hona moo Botswana re bona Ramaqiti ya neng a lokela ho mo thusa diphuputsong tsa hae, a buisana kgafetsa le Zero ka wona mohala. Hape yena Ramaqiti o atisa ho founela Chikano hang ha a fihla hoteleng ka diphuputsong tsa hae. Re lokela ho boela re hopola hore dipuisano tsa Bana ba Phiri le monghadi Khumalo, mohlophisi wa lesedinyana la SETJHABA, di ne di tshwarwa ka yona mehala.
- Ho nnetefatsa ditlaleho tsa bona tsa hore ke bona ba kwetetseng Monnafeela le Thakadi, Bana ba Phiri ba ile ba romella monghadi Khumalo sehatisaditshwantsho/vidiyo hore a e fetisetse ho 'benghadi'.
- Kwana sehlekehleke sa Deidro, moo Ramaqiti a neng a entse boChikano batshwaruwa, Chikano o ne a makalletse ho bona mehlolo. O mong wa mehlolo eo, e ne e le mamati a ipulang, a sa bulwe ke motho.
- A ba a makala ho feta ha a bona hore lemati ka leng, le na le leihlo la khemera le nkang tsohle tse etsahalang ka moo. Chikano a ba a lemoha hore metsamao ya bona ha e sa le e disitswe ka dikhemera tseo ho tloha qalong.
- O ile a tshoha le ho tsota, ha Ramaqiti a ba bontsha metjhinitjhini e tletseng dikonopokonopo le disekirini. Ramaqiti a ba tsebisa hore metjhini eo, ke yona e lebetse sehlekehleke seo sa bona.
- Hona moo ba boela ba bontshwa diradio tseo ka tsona, boRamaqiti ba kgonang ho mamela eng le eng feela e haswang dinaheng tsohle tsa Afrika e Borwa. Ha e sa le ba itse ahla!

Phethelo

Ha ho pelaelo ya letho hore diketsahalo paleng ena, ke tsa mehleng ena ya kajeno, e leng mehla ya tswelopele le thekenoloji. Mongodi o atlehile ho totobaletsa babadi nako ena hantle. Ha re lekola le kamoo a phethelang pale ena kateng, re tla lemoha hore nako e dumellana le diketsahalo.

ELA HLOKO: Sena ke tataiso feela. Motshwayi a bale karabo ya mohlahlobuwa ka hloko mme a abe matshwao ho ya ka ruburiki. [35]

KAPA

POTSO YA 6: SEHLEKEHLEKE SA DEIDRO – VT Masima

6.1	Ke Boetie Mphafudi. ✓	(1)
6.2	Bobedi ba bona e ne e le mahlahana a Bana Phiri. ✓	(1)
6.3	'Benghadi' ba ne ba tlile ho shebella lebanta la ditshwantsho (vidiyo), leo Bana ba Phiri ba neng ba le romelletse monghadi Khumalo. ✓	(1)
6.4	O ne a ile a kwenehela mokgatlo mme a sebedisana le Chikano.	(1)
6.5	Chikano o ne a kopane le yena moketeng, o neng o etseditswe mobishopo Biala ke mmuso wa Bosothonia ✓. Siung boo, Chikano o ne a ile a mo sala morao hoba a utlwe puisanong ya hae le e mong matlwaneng hore ba tseba Biala ✓. Mafifing ao a bosiu, Mphafudi a qhautsa Chikano a mo kgama. ✓	(3)
6.6	E, hobane Amanda e ne e le sehlwela sa 'Zero' (Makanda) mme ka lehlakoreng le leng, ebile hape e le sehlwela sa Bana ba Phiri. ✓✓	(2)

- 6.7 Ketsahalong tseo ka bobedi ba tsona, o ile a tshwarwa ke Bana ba Phiri mme ba batla ho mmolaya feela a pholoswa ke Paliya Kaluyanda. √√ (2)
- 6.8 E le molotsana ya bohlae hahoholo √ hobane o ne a batla ho fetola keello ya Chikano hore Chikano a eellwe mme a be a dumele hore bohle hammoho le baetapele bao ba hae, ke dibodu. √√ (3)
- 6.9 - E, se dumellana le yona hobane, Leha tshireletso ya mopresidente e ne e le matla moo hoteleng, leo e ne e le letsatsi le monate, leo ho thabilweng ke bohle. Sebakeng sena ho ne ho sa kene mang le mang siung boo/dihlwela tsa Bana ba Phiri le tsona di ne di le teng hara batshepuwa. √√
 - Bohle ba phomosetsang batlotlehi ka dijo mono hoteleng, ke ba neng ba tshepelwa mosebetsi oo. Feela le ha ho le jwalo, e mobe le yena o ne a le teng hara bona. √√
 - Tlasa hotele ho na le mohohoma/tonnoro e hlahellang ka phaposing ya mopresidente. Tonnoro ena e patehile mme ha e tsejwe ke bohle feela Bana ba Phiri ba a e tseba √√.
 (Tse PEDI feela.) (4)
- 6.10 O ne a bolela Katriena . √ Hobane a ne a hlokomela hore Katriena o tseba haholo ka ditaba tsa Sehlekehleke sa Deidro, tseo a ntseng a di fuputsa. √√ / O tsebana le mobishopo Biale eo Chikano a ntseng a fuputsa ditaba tsa hae. (Lebaka le le LENG feela.) (3)
- 6.11 Ke ya mahaeng. √ (1)
- 6.12 B/Nasala √ (1)
- 6.13 Ke nnete hobane ho fihla ha Chikano ho ne ho mo tshositse hampe/O ne a sa batle ho bonwa a na le Chikano/O ne a tshohile ebile a qamaka hore e se be ho na le ya boneng Chikano ha a kena moo ha hae/O ne a se a kile a ya sehlekehlekeng sa Tumelo makgetlo. √ √ (Lebaka le le LENG feela.) (2)
- 6.14 O ile a tshwarwa √ hobane Ramaqiti ha a ka a baleha le bona ha ba ne ba futuhelwa. √√ (3)
- 6.15 O se fihleletse hobane o bontshitse hore bolotsana ha bo lefe. Masole a dinaha tse borwa ho Afrika, a ile a hlasela Bana ba Phiri hona kwana sehlekehlekeng sa bona. √√ (2)
- 6.16 Ho jwalo, ke mophetwa ya tjihitja hobane mongodi o re bontsha mahlakore a mabedi a hae. Re bontshwa lehlakore la bobele le la botle. Leha a ne a sebeletsa Bana ba Phiri, o qetelletse a fetohetse ka lehlakoreng la toka. √√ (2)
- 6.17 Ke ho tsosa thahasello ho babadi hore ba batle ho bala pale ho ya fihla pheletsong. √√ (2)
- 6.18 Kgohlano ya ka ntle. √ (1)

[35]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 35

KAROLO YA B: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 7: SEFI – DJ Nkutha**

Ditsela/mekgwa eo mongodi a e sebedisang ho senola semelo/botho ba dibapadi tsa hae ka yona.

Tlhahiso/Selelekela

Mongodi a ka sebedisa ditsela tse fapaneng ho senola semelo sa dibapadi. Tse ding tsa ditsela tseo e ka ba ka dipuo tsa sebakadi ka bosona, dipuo tsa dibapadi tse ding, diketso tsa dibapadi, thehello ya mabitso, moaparo wa tsona dibapadi, jj.

Terameng ena re fumana mongodi a sebedisa ditsela tse ka bang tharo ho senola dibapadi tsa hae. O sebedisa dipuo, diketso tsa dibapadi le yona thehello ya mabitso.

Mmele**Thehello ya mabitso****Tiisetso**

Lebitso lena la hae le senola botho ba hae. Ke motho ya mamellang maima. O ile a mamella ditshomo, diketsetso le mepoto ya Nkepe. A mamella le mohla Nkepe a seng a batla ho mo hulela difemeng. A hana, a ema ho seo a neng a ipoleletse sona. Le phetoho e bileng teng bophelong ba ntatae ha e a ka ya mo roba mooko.

Mmatiiisetso

Le yena feela jwalo ka moradi, o ile a mamella maima a lapa la hae. Ha monna wa hae a se a fetohile, a iphetotse letahwa - ha a ka a mo ngala ebile ha a ka a ngala lelapa la hae. Khathatso ha a se a duba qhefeghefeng ya hae le Mmatshela, Mmatiiisetso o nnile a mo rata. Enwa motho o na le pelo!

Khathatso

Khathatso Motaung o qadileng e le sebakadi se imametseng, se hlomphang lapa la sona. Feelha ha mmela o ntse o puta, moya o mobe wa mo hahlamela mme a fetoha. Bofokodi ba botho ba mo hlola, ba mo lahla fatshe. A etsa tsohle tseo a neng a di eleditswe ke Raboditse motswalle wa hae. A tahwa, a hlekefetsa lapa la hae, a boka, a ba a kgalwa ha Mmatshela. A fela a ba kgathatso ya sebele. A qetella a lelekilwe mosebetsing mme le Mmatshela a mo kenya tseleng.

Mmatshela

Enwa ke mosadi wa jwaleng ya tshellang banna dikala. Mosebetsi wa hae ke ho ba tshella dikala a iphumanele tjelete. Mosebetsi ona wa hae, e qetelletse e ba botho ba hae. Ho banna o ne a ipatlela se batlwang ke yena mme a se na taba le bophelo ba monna eo kapa bohle ba amanang le yena. O ile a tshella Khathatso dikala a ba a qetella ka ho mo tshella le setlhare. Yaba o ikgapela yena. A mo momona tjelete yare ha a e qetile, a mo lahla sa lekgapetla la lamunu.

Diketso tsa dibapadi**Nkepe**

Ha a se a bone hore yena ha a hlhelle koranteng ya dipheho tsa tlhahlobo, o ile a phamola koranta ya hae ho Tiisetso. A tenehile hobane Tiisetso yena a ne a pasitse. Ena ke ketso ya motho ya mona, ya lefufa. Ho tloha moo a emella Tiisetso ka hore a tlohele ho ya yunivesiting, ba ye mmoho difemeng. Sepheyo e le hona hore Tiisetso a se tswelle pele bophelong.

Mmankepe

Ha a se a utlwile bohloko ha ngwana wa hae a hlolehile ho atleha sekolong, o kenya monnae monya hore ba senya kgotso ya lapa la Motaung. Sepheo e le hore Tiisetso a tle a hlolehe ho ya yunivesiting. O tshwana le moradi wa hae hantle. O mona, o lefufa e bile o kgopo. Ha a ka fella moo fela. Ho atlehisa morero ona wa hae, o etselletsa Khathatso ka hore o ne a leka ho mmeta.

Raboditse

Enwa ke molotsana, lakabane e qetileng batho. O kgopo, o tebile e bile o sehloho. O eka Khathaso ka ho mo susumelletsa jwaleng. Ha a se a atlehile, o mo lahlela tetebeng e fetelletse. O mo nehella ka Mmatshela mosadi wa jwaleng. Ka tsela e jwalo, o atleha ho duka kgotso le thabo lapeng la Khathatso Motaung. Ka hoo he, Tiisetso o hloleha ho ya yunivesiting.

Mmatshela

Diketso tsa hae tsa ho konkolla Khathatso, le tsa ho mo tshella jwaleng, di paka ntle le pelaelo hore o kgopo. Ha re makale ho bona a leleka Khathatso ha hae, ha Khathatso a se a felletswe ke mosebetsi.

Dipuo tsa dibapadi**Nkepe**

Ha yena a se a feitse, o re tiisetso o ne a tlamehile ho pasa hobane o ne a ratana le batshwayi. Ena ke ketselletso e se nang motheho, e bontshang lefufa la enwa motho.

Mmankepe

Le yena ha a se a utlwa ka Tiisetso hore Nkepe sekepe se tebile ka yena, o re Mmatiiisetso e ka be a sa ise Tiisetso yunivesiting hobane hoo ke tshenyo ya nako le tjelete. O tshehetsa taba tsa hae ka hore banana ba a phoqa kwana dikolong tse kgolo. Dipuo tsena tsa hae ke tsa motho ya mona, ya lefufu, ya sa batleng ho bona motho e mong a atleha moo yena a hlolehileng. Dipuo tseo tsa hae, di mo qabanya le lapa la Mmatiiisetso.

Raboditse

Ha a ka a tloha a patile hore o batla ho duka kgotsonyana ya majakane ana a re tsebisa Motaung. O re Motaung a se mamele mosadi hobane ho etsa jwalo, ke sesupo sa ho tsherehana. O mo eletsa ka hore a phedise Mmantise ka thupa hore a tle a mo tshabe, a mo hlomphe. Athe tabeng ya ngwanana ya iswang yunivesiting teng, o itse eo ke tshenyo ya tjelete ka motho ya yang ditjhabeng. O bile a etsetsa Motaung mehlala ya banana ba phoqileng batswadi ba bona ka ho ima ha ba le yunivesiting. Motho enwa ke molotsana ya senyang eka ha a senye. O tebile, o kgopo hobane maikemisetso a hae, ke ho senya e seng ho aha.

Phethelo

Ha re dumele hore ho na le mmadi, ya ka reng mongodi enwa, ha a atleha ho aha dibapadi tsa hae. Ditsela tseo a di sebedisitseng, di totobaditse hantle semelo sa sebakadi ka seng. Ha sebakadi se bua kapa se etsa ho hong ho itseng, re se re ntse re akanya hore o batla ho etsang. Sena se tlišwa ke taba ya hore re tseba botho ba sona.

ELA HLOKO: Sena ke tataiso feela. Motshwayi a bale karabo ya mohlahlobuwa ka hloko mme a abe matshwao ho ya ka ruburiki.

[35]

POTSO YA 8: SEFI – DJ Nkutha

- 8.1 - Motaung o se a kwenehela diqeto/ditumellano tsa lelapa la hae. ✓
- O se a hlekefetsa Mmatisetso le moradi. ✓ (2)
- 8.2 Raboditse ✓
Mmankepe ✓
Nkepe (Dibapadi tse PEDI feela.) (2)
- 8.3 - Morero wa tsona e ne e le ho senya kgotso le thabo lapeng la Motaung.
- Di ne di batla ho senya morero wa ba ha Motaung, wa ho isa Tiisetso yunibesiting. ✓
(E le NNGWE feela.) (1)
- 8.4 Ke ya ka ntle. ✓ (1)
- 8.5 Bobedi ke batho ba lonya/ba itjhebang bo-bona feela ba se na taba le motho e mong/ba kgopo/ba sehloho. ✓✓ (2)
Ketsahalo e tiisang sena:
Mmankepe
- O ile a rera mmoho le mohatsae ho ratlanya Motaung fatshe.
- O ile a etselletsa Motaung ka hore o lekile ho mmeta. ✓ (1)
(E le NNGWE feela.)
- Mmatshela
- Ho Motaung o ne a ipatlela tjhelete le motjhaufa/nyatsi feela. A se na taba le lelapa la hae (Motaung)
- Motaung ha a se a le tsietsing, a lelekilwe mosebetsing, o ile a mo qhalla matsoho a mo leleka le yena. ✓
E le NNGWE feela. (1)
- 8.6 O ile a una molemo wa hore Tiisetso a phoqehe a hlolehe ho ya yunibesiting. ✓ (1)
- 8.7 E, ke dumellana le ona hobane:
- Mmankepe, o ne a sa mo sale morao hore a etse mosebetsi wa sekolo.
- O ne a dumella masawana a etswang ke Nkepe a bashanyana/o ne a emela Nkepe ha Raboditse, ntatae a mo kgalemella masawana. ✓✓
(E le NNGWE feela.) (2)
- 8.8 Ke tsa mehleng ya kajeno/mehleng ya tswelopele ✓
- Ho se ho balwa dikoranta ✓
- Ho etwa ka ditekesi ✓
- Ditamene di teng.
- Diyunibesiti ke tseo di teng
- Batho ba sebetsa difemeng
- Dinepe/Difoto ke dintho tse tlwaelehileng (3)

- 8.9 Ya tshehetsang setso ✓ hobane bokreste bo emelwang ke lelapa la Motaung, bo sehollwa ka matla ke Raboditse le Mmankepe. Ditaba tsa ditlhare tsa Raboditse o di nkela hodimo hobane o boledisa tsebo le setumo sa Raboditse (Raboditse ka boyena o a ipaka. Tiisetso le yena kamora toro ya hae, o bua ka bona bongaka bona). ✓✓ (3)
- 8.10 O ne a se a fihla mosebetsing ka morao ho nako. ✓
O ne a se a theohela a hleutse. ✓ (2)
- 8.11 Ya hlokang boikemelo/ya hlokang kelello. ✓
Hobane tsena tsohle o di etsa ka lebaka la ho nka dikeletso tsa Raboditse. ✓✓ (3)
- 8.12 Ke mafosi hobane Mmankepe o ne a batla ho mo kenya kgathatsong/ a mo tjhehetse sefi. ✓✓ (2)
- 8.13 Ke mafosi hobane le yena o ile a mo leleka ha hae. ✓✓ (2)
- 8.14 E, hobane re bona Motaung, sebakadi sa sehlooho a wela bothateng ba botawa ebile a se a lwantsha mosadi le moradi. ✓✓
- Ha a wele botaweng feela ebile o ratana le Mmatshela hoo a seng a bile a kgotswe. ✓✓
- O se a ya mosebetsing a tauwe/nwele ka baka lena o qabana le bahiri ba hae.
- O se a fihla ka morao ho nako.
(Tse PEDI feela.) (4)
- 8.15 Se neng se etsahala lapeng la hae bosiung boo, ke ntho e mpe/ke mohlolo ✓
hobane Motaung ya neng a phela hantle, ka thabo le kgotso le lapa la hae, ke enwa jwale o le tsohetse matla hampe, o a shapa. ✓✓ (3)

[35]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 35**

KAROLO YA C: PALEKGUTSHWE**POTSO YA 9: MODIA – MK Mofihli le ba bang****MOIKETSI HA A LLELWE****Selelekela**

Palekgutshweng ena, re bona tikoloho tse tharo tseo mongodi a arotseng pale ka tsona. Diketsahalo tse ding di etsahalla Zimbabwe habo Mbedzi, tse ding nahathote moo Mbedzi a ileng a phaola ho tsona, a ba a longwa ke dikwena mmoho le tse etsahallang tulong eo Mbedzi a neng a labalabela ho ya ho yona, a reng ke ya lebese le mahe a dinotshi.

Mmele

Zimbabwe eo mongodi a ngotseng ka yona mona, ke metseng ya mahae hobane re fumana batho ba teng ba na le masimo, diphoofolo tse ruuwang jwalo ka dikgomo le dipodi jwalojwalo. Mbedzi o tloswa tikolohong ya habo ke komello e neng e eme ka maoto, e bakileng tlala. Le tsona diphoofolo di eshwa, di bolawa ke yona komello, Mbedzi a nahana hore moo a yang teng lefatshe la kgora.

- Kaha e le mahaeng dipalangwang di a fokola. Mbedzi o ile a tloha ha habo e sa le ka matjeke, a otlala ka la Mohlomi a thoba. Sepheo sa hae e le ho ya naheng eo a neng a nahana hore mesebetsi e bapala bana ho yona, ebile ho phelwa ha monate. Ke ka hona a neng a e bitsa naha ya lebese le mahe a dinotshi.
- Ho tiisa hore ke tikolohong ya mahaeng, Mbedzi ha a tshela e nngwe ya dinoka, o ile a longwa ke kwena hobane tulong eo ya bona marokgo a ne a le siyo, ho tshelwa le nokeng feela. Ha a se a lonngwe ke kwena, o ile a dieha ho fumana thuso hobane sebaka seo, se ne se potapotilwe ke masimo ka hohle.
- Sepetlele seo a ileng a nkelwa ho sona, se ne le tikolohong e fapaneng le ya ha habo Mbedzi, hobane puo e neng e buuwa ho sona e ne e fapane le habo Mbedzi.
- Sepetlele seo a ileng a iswa ho sona, se ne se le sebakeng sa metse e qadikaneng jwalo ka ya mahaeng a bo Mbedzi. Feelala ha a fihla ho sona ho ne ho sa dumelwe hore yena o ne a ka kgona ho itlisa moo. Bohle ba ne ba dumela hore ke mosebeletsi wa letopane le ileng la mo tlisa moo. Sena se supa hore batho ba metseng ena, ba ne ba sa tlwaela dikamano tse tjena pakeng tsa makgowa le Basotho.
- Pele Mbedzi a kena tikolohong ya lefatshe leo a neng a re le kolla lebese le dinotshi, o ile a robala selaong se seng pela tsela. Ho thwe ha a ka a bo hlotha ka baka la lerata la dikoloi. Bongata bona ba dikoloi bo re bontsha hore o fihlile metseng ya ditopro, moo ho nang le makoloi a mangata.
- Tikolohong ena e ntjha ke sebaka sa ditoropong jwalo ka ha ho boletswe ka hodimo. Sebakeng sena ho phela batho ba mefuta e fapaneng, ba buwang dipuo tsa mefutafuta. Ke sona seo Mbedzi a se fumaneng tikolohong ena.

- Sebakeng sena Mbedzi o fumana ho na le dikgwebo tse ngata tse ropohileng. Sena se boela se tiisa hore mona ke ditoropong moo batho ba etsang mekutu yohle ho iphedisa.
- Tse ding tsa dikgwebo tsena ke tse seng molaong, tsona ke tse kang:
Thekiso ya dithethefatsi le dithunya.
Thekiso ya tjelete ya maiketsetso.
Boshodu ba dikoloi, tsena tsohle ke tse rekiswang ke le ho etswa ke baditjhaba/matswantle
Ntlha tsena kaofela ke tse supang hore mona ke ditoropong.

Phethelo

- Mongodi wa palekgutshwe ena, o kgonne ho hlakisa hore tikoloho e dumellana le diketsahalo.

ELA HLOKO: Sena ke tataiso feela. Motshwayi a bale karabo ya mohlahlobuwa ka hloko mme a abe matshwao ho ya ka ruburiki. **[35]**

KAPA

POTSO YA 10: *MODIA* – MK Mofihli le ba bang

BONTSHUNYAKGARE

10.1	Kgurumbala ✓	(1)
10.2	Ntlokgolo ✓	(1)
10.3	10.3.1 Kgauta ✓	(1)
	10.3.2 Dikopano tse tshwarwang kgafetsa ✓	(1)
10.4	Bamorabe ba ne ba hloriswa mme ba dula ba tshohile ✓	(1)
10.5	Ke ntlha hobane ha a bua ka kopanong, o re ka mona ka haeso moo ho dulang Bamorabe. ✓	(1)
10.6	Baetapele ba lokollotswe. ✓✓	(2)
10.7	E ne e le lekwala ✓ empa kamora lefu la Tau, o ile a fetoha ya eba mohale. ✓	(2)
10.8	Kopano e ile ya etsa qeto ya hore tau e lokollwe ✓✓ Athe ka Bamorabe ha qetwa ka hore ho tiiswe letsoho, ba kgahlapetswe. ✓✓	(4)
10.9	10.9.1 ditokomane ✓	(1)
	10.9.2 Tau ✓	(1)
	10.9.3 Molelle ✓	(1)
10.10	Kgohlano ya kantle ✓ hobane twantshano/thulano ya bona ke e totobetseng. ✓	(2)

- 10.11 Ke tsa mehleng e fetileng[√] hobane kगतello le tlhekefetso tseo ho buuwang ka tsona, ke dintho tse seng di fetile. ^{√√} (3)
- 10.12 Ya ratang nnete ^{√√} (2)
- 10.13 Ke ho lemosa babadi hore kगतello/tlhekefetso ha e ahe setjhaba. ^{√√} (2)
- 10.14 Metse ya ditoropong. ^{√√} (2)
- 10.15 Ba ile ba se fihlella hobane Raperetla o ile a ba thusa hore ba fumane taolo ya setjhaba. ^{√√} (2)
- 10.16 Ke ne ke tla sarelwa [√] hobane sebetsa sa rona 'tau' se ne se tla be se se se le siyo. ^{√√} (3)
- 10.17 Di a kgolweha hobane pele ho selemo sa 1994, MaAfrikaborwa a kile a phediswa bophelo bo kang boo ho buuwang ka bona palekgutshweng ena. ^{√√} (2)
- [35]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 35

KAROLO YA D: DITHOTHOKISO

POTSO YA 11

LEFU LA MORENA GEORGE – KE Ntsane

- 11.1 Molathothokiso wa 1/E ile e siile mahlomola kgosi. ✓
Molathothokiso wa 7/Ra bona ka tsietsi le tlokotsi ho ngatafala. (E le NNGWE feela.) (1)
- 11.2 Ha tjhesa haholo nako e telele. ✓ (1)
- 11.3 Kodiyamalla ✓, e bua ka sello/matshwenyeho le ho sarelwa ho tlišwang ke lefu ✓^{1/2} (2½)
- 11.4 Faladitse ✓ (1)
- 11.5 Karaburetso ya pono ✓✓ (2)
- 11.6 Mothofatso ✓
Ho toboketsa/hatella ntlha ya hore lefu le hlahile/rathile ho sa lebellwa. ✓✓ (3)
- 11.7 Phetapheto ya mantšwe e tsepameng ✓ (2)
- 11.8 B/Ha a sa tla kgutla moo a ileng teng ✓ (1)
- 11.9 Morena George o ne a sireletsa Basotho kgahlanong le dira tsa bona. ✓✓ (2)
- 11.10 Ho hatella/toboketsa/ho fa thothokiso sefutho hore moelelo wa seo ho buuwang ka sona o sidillehe. ✓✓ (2)
[17½]

KAPA

POTSO YA 12

FATSHENG LENA – RM Ramathe

- 12.1 E fosahetse ✓ (1)
- 12.2 Molathothokisong wa 6 ✓ ke ho hlakisa/totobatsa hore 'kajeno' mehleng ena, taba ya boholo le bonyane ha e sa sebetsa ho ya kamoo lefatshe le seng le senyehile kateng, ✓✓ (3)
- 12.3 Thothokiso ya keletsi/thuto ✓
Mofuteng ona sethothokisi se fana ka keletso ✓✓ (3)
- 12.4 Ke asonense/ya ditumanotshi ✓ Ho boeleditswe modumo wa 'a' ✓ (2)

- 12.5 Karaburetso ya pono √ Bohlokwa ba yona ke ho fa mmadi setshwantsho sa seo ho buuwang ka sona. √√ (3)
- 12.6 A/a ho ikokobetsa √ (1)
- 12.7 Wa 3 kapa wa 11 √ (1)
- 12.8 Diketso tsa batho tse nyonyehang/bokgopo ba batho √√ (2)
- 12.9 Lefatshe lena le tletse maima/mathata √½ (1½)
[17½]

KAPA

POTSO YA 13

HO SE TSHEPAHALE – RN Phume

- 13.1 refolaka √ (1)
- 13.2 Ke mola wa 10 √ (1)
- 13.3 Bobedi ba bua leshano √√ (2)
- 13.4 Tshwantshiso/serehello √ (1)
- 13.5 Batho ba sa tshepahaleng ba fetohle mekgweng ya bona hobane tholwana tsa ho se tshepahale di bohloko. √√ (2)
- 13.6 B/o tla itshola √ (1)
- 13.7 Sejura/kgefutsohare √
Ho hatella se tlang kamora yona/Ho kgina mola hore o be le morethetho, √√ (3)
- 13.8 Enjambementa √
Ho phethela moelelo wa se boletsweng moleng o ka hodimo. Ho hokela mela le ho hatella ho buuwang ka sona. √√ (3)
- 13.9 Di a kgolweha.
Ho teng batho ba phelang ka maqiti/ bomenemene √√ (2)
- 13.10 Molathothokisong wa 14/15/16 le 17. √½ (1½)
[17½]

KAPA

POTSO YA 14

DITEBOHO – RM Ramathe

- 14.1 Jeso, ✓ Modimo ✓ le Mma Jeso ✓ (3)
- 14.2 Sonete ✓
E na le mela e 14 ✓½ (2½)
- 14.3 Molathothokisong wa 7 ✓ (1)
- 14.4 Phetapheto ya mantswe e tsepameng/phetapheto ya mantswe ✓ (1)
- 14.5 Ke mola wa 6 ✓ (1)
- 14.6 Botiabolose/bohetene/bobe ✓ (1)
- 14.7 Asonense. Poeletsomodumo ya ditumanotshi ✓ (1)
- 14.8 Lentswekgohledi ✓
Le matlafatsa moelelo wa ho ikokobetsa. ✓✓ (3)
- 14.9 Basotho ke batho ba dumelang dingakeng tsa Sesotho. ✓✓ (2)
- 14.10 Motho a se lebale ho leboha Modimo. ✓✓ (2)
- [17½]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA D: 35
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70